

Η ΗΘΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΝ ΤΩ ΜΥΘΩ ΤΟΥ ΣΙΣΥΦΟΥ

Οί μῦθοι, ὡς πάνυ ἐπιτυχῶς παρατηρεῖ ὁ Giambattista Vico ἐν τῷ συγγράμματι *Principi di Scienza Nuova*, ἀποτελοῦσι τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν τῶν χρόνων ἐκείνων καθ' οὓς ἐκυριάρχουν αἱ αἰσθήσεις καὶ ἡ ζωηρὰ φαντασία ἢ προσδίδουσα ζωὴν εἰς πάντα τὰ ἀντικείμενα. Ὅθεν τῆς μυθολογίας ἡ μελέτη συνδεδασμένη μετὰ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης συμβάλλεται σπουδαίως εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν ἐξελίξιν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως.

Οὐχ ἦτον ὁμῶς ἡ ἔρευνα τῆς πρώτης θεμελιώδους ἐννοίας ἣν ὁ μῦθος ἐμπερικλείει ἀπαιτεῖ λεπτεπίλεπτον ἀνάλυσιν ἀποχωρίζουσαν καὶ διακρίνουσαν τὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπιπροστεθέντα στοιχεῖα καὶ ἐξετάζουσαν τὴν πρωτογενῆ σημασίαν, τὴν ἐξαφανισθεῖσαν διὰ τῆς παραδόσεως, δυνάμει τῆς ὁποίας τὰ μὲν ὀνόματα μετελλάγησαν εἰς πρόσωπα, αἱ εἰκόνες εἰς πράξεις καὶ τὸ σύνολον τῶν φαινομένων ἐπροσωποποιήθη παρασχὼν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἀνεξάντλητον θηταυρὸν τῶν ἐπῶν, ἐν οἷς οἱ μῦθοι προσέλαβον μορφοὺς ἀπωτάτων ἱστορικῶν γεγονότων διαδραματισθέντων ὑπὸ θεῶν ἢ καὶ ἡρώικων προσώπων. Παρὰ πᾶσαν ἀντίθετον διαβεβήκωσιν εἶναι φυσικὴ ἡ σκέψις ὅτι ἐν μέρει τὰ ὀνόματα ἐκεῖνα, αἱ εἰκόνες καὶ τὰ φαινόμενα ἀναπαριστῶσι τὸν φυσικὸν κόσμον καὶ πᾶσαν τὴν φύσιν κατὰ τὰς ποικίλας αὐτῆς ἐκφάνσεις, αἵτινες ἀναγκαίως ἐπέδρων ἐπὶ τὴν φαντασίαν τῶν ἀρχηγόνων λαῶν. Εἶναι ὁμῶς ἐξ ἴσου ἀληθές ὅτι καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος κατὰ τὰς ἀπειραρίθμους αὐτοῦ ἀφηρημένους ἐκδηλώσεις εἶχεν ἀνάγκην συγκεκριμένων καὶ πλαστικῶν μορφῶν ὅπως ἐξωτερικευθῇ. Ἐντεῦθεν οἱ μῦθοι ἦτο εὐλογον νὰ προσδίδωσι σάρκα εἰς τὰς ιδέας ἐκεῖνας τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ αἰσχροῦ, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀνανδρίας, προσωποποιῶντες τὸ οὐσιαστικὸν ἀντικείμενον καὶ μεταποιῶντες τὴν ιδέαν εἰς τέλειον δράμα. Πολλάκις λοιπόν, ἀντὶ νὰ ἀναζητῶμεν, ποῖον φυσικὸν φαινόμενον διέπει τὴν σύλληψιν μυθικοῦ τινος προσώπου ἢ καὶ ὁλοκλήρου μύθου, ὀφείλομεν

μᾶλλον νὰ ἐρευνῶμεν, μήπως ὁ ἀρχέγονος πυρὴν δὲν ἐπήγαγεν ἐξ ἡθικῆς τινος ιδέας. Καὶ τοιαύτη τις ἐρώτησις φρονῶ ὅτι δέον γενέσθαι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν περὶ τοῦ Σισύφου μῦθον, οἷον παρέδωκεν ἡμῖν αὐτὸν ὁ Ὅμηρος.

Βεβαίως δὲν διευκολύνει ἡμῖν τὴν ἐρευναν τὸ ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ μύθου εἶναι τοσαῦτον ἀρχαία, καθ' ὅσον, ὡς πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Foresti¹, καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη δὲν ἔχομεν τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας, ἀλλ' ἀνάπτουζίν τινα πολὺ προκεχωρηκυῖαν, περιελθοῦσαν ἤδη εἰς ὠριμότητά τινα. Ὁ μῦθος τοῦ Σισύφου, ὅστις ὑπῆρξεν υἱὸς τοῦ Λιόλου, ἀδελφὸς τοῦ Κρηθέως, Ἀθάμαντος καὶ Σαλμωνέως, καὶ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Κορίνθου, ἀνήκει εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα. Χωρίον ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας παριστᾷ αὐτὸν ἐν τῷ Ταρτάρῳ σκληρῶς καταδεδικασμένον εἰς αἰωνίαν τιμωρίαν, κυλίωντα δηλονότι πρὸς τὴν κορυφὴν ὄρους ὀγκώδη λίθον, ὃν μόλις κατορθοῖ ν' ἀναβιβάσῃ, ὅτε αἶφνης οὗτος ἐπαναπίπτει ἐπὶ τοῦ πεδίου, οὕτως ὥστε ὁ τάλας ἀναγκάζεται νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἐπ' ἄπειρον τὸν ἀσκοπον τοῦτον ἀγῶνα : (Ὀδ. λ, 593—600).

Καὶ μὲν Σίσυφον εἰσεῖδον, κρατέρ' ἄλγε' ἔχοντα,
 λαῶν βαστάζοντα πελώριον ἀμφοτέρωσιν.

Ἦ τοι ὁ μὲν σκηριπτόμενος χερσὶν τε ποσὶν τε
 λαῶν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον ἀλλ' ὅτε μέλλοι
 ἄκρον ὑπερβαλέειν, τότε' ἀποστρέψασκε κραταίῃς
 αὐτίς ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λαῶς ἀναιδής.
 Αὐτὰρ ὁ γ' ἄψ ὤσασκε τιτανόμενος, κατὰ δ' ἰδρῶς
 ἔρρεεν ἐκ μελέων, κόνιη δ' ἐκ κρατὸς ὀρώρειν.

Ὁ Ὅμηρος ἀποσιωπᾷ τὸ αἷτιον τῆς φρικώδους ταύτης ποινῆς, ἀλλ' ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν αὐτὸ ἐκ διαφόρων παραδόσεων μεταγενεστέρων, ἀναφερουσῶν περὶ τοῦ Σισύφου ὅτι οὗτος ἀπετόλμησε ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τὸν Ἀσωπὸν, εἰς μάτην πλανώμενον πρὸς ἀναζήτησιν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Αἰγίνης, τὸ ὄνομα τοῦ ἄρπαγος, ἦτοι αὐτὸν τοῦτον τὸν Δία, ὅστις θυμωθεὶς ἐπεδίκησε τὸν Σίσυφον τῷ Θανάτῳ². Ἀλλ' ὁ Θάνατος δεσμευθεὶς δι' ἀλύσεων ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Σισύφου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐλκύσῃ αὐτὸν εἰς τὸν Ἅδην, εἰμὴ μόνον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του

¹ Mit. Gr. Eroi σ. 7 κ. ἐ.

² Ἀπολλοδ. Βιβλιοθ. I, 9, 3.

τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Ἀρεως¹. οὐχ ἤττον ὁμοῦς πρὶν ἢ ὁ Σίσυφος ἀποθάνῃ παρήγγειλε μετὰ λεπτῆς πονηρίας εἰς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ν' ἀφήσῃ αὐτὸν ἄταφον. Ὡς ἐκ τούτου αἰτιώμενος παρὰ τῷ Ἄδῃ καὶ τῇ Περσεφόνῃ ἐπὶ τῇ σκληρᾷ ταύτῃ ἀμελείᾳ, κατώρθωσε νὰ ἐπανίδῃ ἐπὶ τινὰ καιρὸν τὸ φῶς, οὐδ' ἠθέλεν ἐπιστρέφει πάλιν, ἂν δὲν ἠναγκάζετο νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν βίαν τοῦ Ἑρμοῦ.

Διάφοροι μυθολόγοι ὡς ὁ Hartung, ὁ Preller, ὁ Decharme, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ πόλις τῆς Κορίνθου ἔτρεφεν ἰδιαιτέραν λατρείαν εἰς τὰς θεότητας τῆς θαλάσσης τῆς διαβρεχούσης ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τὸν ἰσθμὸν παρ' ὃν αὕτη κεῖται, εἰκάζουσιν ἐν τῷ Σισύφῳ θεὸν τινὰ τῶν κυμάτων. ὁ Preller δ' ἰδίως φρονεῖ ὅτι ἡ ποινὴ εἰς ἣν ὁ ἥρως τυγχάνει αἰωνίως καταδεδικασμένος, ὑποδηλοῖ τὴν εἰκόνα τῆς μαινομένης θαλάσσης, ἥς τὰ κύματα ἀνυψοῦνται τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ ἀνορθούμενα.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι τοιαύτη τις ἐρμηνεία ἐδόθη μόνον διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Σίσυφος ὑπῆρξε πατὴρ τοῦ Γλαύκου ἐναλίου θεοῦ· ἡμεῖς ὁμοῦς διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν αὐτήν. Ἐπισκοπούμενων ἀπλῶς ἀμφοτέρων τῶν φυσικῶν τούτων φαινομένων, παρατηρεῖται πράγματι ποιὰ τις ὁμοιότης μεταξὺ τοῦ πρὸς τὰ ἄνω κυλισμένου λίθου τοῦ μεθ' ὁρμῆς ἐπαναπίπτοντος ἐπὶ τοῦ πεδίου καὶ τῶν συνωθουμένων κυμάτων, ἅτινα κατόπιν πλαταγίζουσιν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς. Οὐχ ἤττον ὁμοῦς ἐν τῇ συγκρίσει ταύτῃ διεκφεύγει ἡ ἐσωτάτη ἐννοία τοῦ μύθου, ὁ λόγος τῆς τηλικαύτης ποινῆς τῆς ἐπιβληθείσης ὑπὸ τοῦ χολωθέντος θεοῦ, πρὸς τούτοις δὲ ἀμελεῖται ἡ διαφορὰ τῶν δύο κινήσεων.

Τῷ Foresti ἐξ ἐναντίας φαίνεται εὐφρεστέρα καὶ μᾶλλον πιθανὴ ἡ γνώμη τοῦ Cox² ἀπεκδεχομένου τὸν Σίσυφον ὡς ἡλιακὸν τινὰ ἥρωα καὶ ἀναγνωρίζοντος ἐν τῷ λίθῳ, ὃν αὐτὸς εἶναι ἠναγκασμένος ν' ἀναβιβάζῃ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐξ ἧς πάλιν ἐπαναπίπτει, τὴν εἰκόνα τοῦ ἡλίου, ὅστις ἀνυψοῦται μέχρι τοῦ ζενίθ, ἐξ οὗ ταχύτατα κατέρχεται καὶ δύνει τὴν ἐσπέραν.

Ἀλλ' ὁμοῦς καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη φαίνεται ἀπορριπτέα, καθ' ὅσον οὐδεμία ὑπάρχει χρόνου διαφορὰ εἰς τὴν ἀνοδὸν καὶ κάθοδον τοῦ ἡλίου, ὥστε καὶ οὐδεμία διαφορὰ κινήσεως ὑπάρχει, ἐνῶ, ἐπαναλαμβάνω, ἐν τῇ ποινῇ τοῦ Σισύφου βλέπομεν ἀκριβῶς διακεκριμένα τὰ στοιχεῖα τῆς κινήσεως,

¹ Φερεκύδου Σχολ. εἰς Ὅμηρ. Ἰλ. Ζ. 153.

² The Myth. of the Ar. Nat. σ. 185, 262.

ἅπερ προσελκύουσι πάραυτα τὴν προσοχὴν καὶ ἅτινα πρωτίστως ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅπως ἐξακριβώσωμεν τὴν σημασίαν τοῦ ὅλου.

Ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει ὑψίστη δύναμις τὰ πάντα τολμῶσα καὶ τὰ πάντα νικῶσα. Αὕτη ἡ δύναμις ἦτο πεπροσωποποιημένη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐν τῷ Διὶ ὑπάτῳ, ὑψίστῳ. Πάντες προσεκύνουν καὶ ἐλάτρευον αὐτόν, προσφέροντες θυσίας καὶ ἐξιλασμούς. Οὐαὶ τῷ ἀποτολμῶντι νὰ ἐξαναστῇ κατ' αὐτοῦ ἢ ν' ἀθετήσῃ τὰς βουλὰς αὐτοῦ. Μάτην ἀπεπειράθησαν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Τυφὼν καὶ ὁ Καπανεύς, ἀμφοτέροι· συνετρίβησαν βληθέντες ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ τοῦ χολωθέντος μαιμάκτου θεοῦ.

Ἐτι ὀδυνηροτέρα ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦς Προμηθέως ἀποτολμήσαντος ν' ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸ πῦρ τοῦ περιλάμπρου φωτὸς καὶ νὰ κομίσῃ τοῖς ἀνθρώποις τηλικούτον θησαυρόν. Ἀπηνῆς γύψ καταβιβρώσκει τὸ ἥπαρ τοῦ ἀτυχοῦς δεσμώτου ἐπὶ τῶν ἀξένων βράχων τοῦ Καυκάσου. Καὶ ὁ Σίσυφος ὑφίσταται ἐν τῷ Ἄδῃ παινὴν σκληροτάτην ἔνεκα τῆς ἀκριτομυθίας αὐτοῦ ἐπὶ βλάβῃ τῆς θεότητος. Τοιουτοτρόπως ὁ παντοδύναμος θεὸς ἐξέρχεται τροπαιοῦχος κατὰ τοὺς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀγῶνας. Συγχρόνως ὁμοῦς ὁ τιμωρὸς οὗτος θεὸς θριαμβεύων δαινὴν ὑφίσταται ἀφ' ἑτέρου ζημίαν διὰ τῆς ἀπωλείας μέρους τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ μεγαλείου εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἐξ ἐναντίας ὁ ἀντιμετωπίζων τὴν μῆνιν αὐτοῦ καὶ θυσιαζόμενος ἥρωες καθίσταται πρόξενος παρὰ τοῖς θνητοῖς ὑπερόχων εὐεργετημάτων, ὅσας ἀποφεύγων νὰ περιφρονήσῃ ὑπεροπτικῶς πᾶσαν σύνεσιν, ὡς ὁ Τυφὼν καὶ ὁ Καπανεύς, δρᾷ περιεσκεμμένως καὶ ἀπὸ χρηστοῦ συνειδότως. Οὐδὲ δύνανται τοιαῦτα χρῆσται ἐνέργειαι ν' ἀποβῶσι φροῦδαι, τούναντίον μάλιστα θ' ἀποτελέσωσι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς θρίαμβον τῆς προόδου, ἣν ἕτεροι μᾶλλον εὐτυχεῖς θέλουσιν περιαγάγει, ἐναντίον πάσης ἀντιδρώσης δυνάμεως, εἰς πλήρη τελειότητα. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον ἥρωα προσπαθοῦντα διὰ τῆς περινοίας αὐτοῦ νὰ ματαιώσῃ τὴν αὐθαίρετον βίαν. Τῶνόντι τὸ ὄνομα Σίσυφος ὑποδεικνύει σοφὸν ἐκ τοῦ θέματος σοφός, ἐξ οὗ Σί-σοφος¹ (πρὸβλ. σέσυφος· πανοῦργος, παρὰ Ἡσυχίῳ), καθ' ὃν τρόπον τὸ Προμηθεὺς ἐκ τῆς ρίζης μανθ, μνηθ, προσέλαβεν ἠθικὴν ἐννοιαν ὑποδηλοῦσαν τὴν συγκίνησιν καὶ τὴν ταραχὴν τοῦ διαλογιζομένου νοῦ. Πλὴν τούτου ὁ Σίσυφος κέκτῃται

¹ Ὁ τύπος σί-συφος ἔχει ἀναδίπλωσιν τῆς πρώτης συλλαβῆς τοῦ θέματος καὶ ἀνομοίωσιν τοῦ φωνήεντος. (Σ. Σ.)

ἀφρονίαν συμβουλῶν παικίλων. Ὁ Ἡσίοδος τὸν ἀποκαλεῖ *Λιολομήτην*¹ καὶ ὡς τιοῦτος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνδυάζεται μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως², ἥρωος διαβοήτου ἐπὶ φρονήσει καὶ πανουργίᾳ ἐν τῷ ἐλληνικῷ στρατῷ. Ἀλλ' ὥσπερ εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ἀνυψωθέντα διὰ τῆς ἀλώσεως τοῦ Ἰλίου εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος, καθίσταται ἄγονος πᾶσα τέχνη καὶ πανουργία καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ριπτάζεται ἀπανταχοῦ ὑπὸ τῆς τύχης, διότι προσέβαλε θεὸν τινα, τιοιουτοτρόπως εἰς μάτην ὁ Σίσυφος «κέρδιστος γένει' ἀνδρῶν» τὰ κωλύματα τὰ φερόμενα ἐκ τῆς κακοβουλίας, τῆς αἰσχροτήτος καὶ τῆς χαμερπείας παραλύουσι τὴν ἄλλως τε ἀδύνατον φύσιν τῶν ἀνθρώπων· ἡ θεότης ἡ ἀπεικονιζομένη ἐν τοῖς κωλύμασι τούτοις καταδικάζει αὐτὸν εἰς θάνατον καὶ ἄνευ οὐδενὸς οἴκτου πρὸς ἐκεῖνον ὅστις τοσοῦτον ἐπέδειξεν οἴκτον εἰς τοὺς ἄλλους³, ἐπιβάλλει αὐτῷ ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ χαλεπὴν καὶ ἀπηνεστάτην ποινὴν, διότι αἰσθάνεται ὅτι ἡ νίκη δὲν ὑπῆρξε τελεία, καθ' ὅσον ἡ ἀλήθεια ἣς ὁ Σίσυφος τυγχάνει κομιστῆς ἐξέχυσε τὸ φῶς αὐτῆς καὶ μάλιστα ἠθικῶς ἐθριάρχευσεν.

Ἡ ποινὴ τοῦ Σισύφου ἀπεικονίζει τὰ διάφορα στάδια τοῦ διεξαγομένου ἀγῶνος, τὰς διαφόρους ἀποπείρας ἅς τῷ ὑπαγορεύει ἡ προνοητικὴ αὐτοῦ φρόνησις ἵνα τύχη τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι καὶ ἀπεικόνισις τῆς ὀδυνηρᾶς ἐρεύνης τῆς ἀληθείας ἐκ μέρους τοῦ σοφοῦ, ἣν οὐδὲν κώλυμα δύναται ν' ἀναχαιτίσῃ. Ὁ ὄγκος ὁ ὠθούμενος πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους ἀπεικονίζει τὰς συνεχεῖς προσπάθειας τὰς τολμηρὰς καὶ ἐμπαθεῖς πρὸς κτήσιν τῆς γνώσεως, ἣν ἐπιποθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀμέριστον καὶ τελείαν.

Ἡ ἱστορία διδάσκει, πόσοι κατεστράφησαν φθάσαντες εἰς τὴν κτήσιν τῆς ἀληθείας ἢ καὶ μόνον διιδόντες αὐτὴν μακρόθεν.

Τὸ ἀμάρτημα συνίσταται κατὰ τὸν μῦθον ἐν αὐτῇ τῇ ζητήσει τῆς ἀληθείας· διότι ἑαυτὸν βλάπτει ὅστις διὰ μέσου τοῦ σκότους τῆς ἀμαθίας προσπαθεῖ νὰ καταλάβῃ δεσπόζουσαν θέσιν.

(Κατὰ τὸ ἱταλικὸν τοῦ Salvatore Rossi ἐκ τῆς Riv. di Storia antica).

¹ Ἀπόσπ. 32.

² Βλ. κυρίως Σοφ. Φιλοκτ. 417, ἐνθα ὁ Ὀδυσσεὺς καλεῖται υἱὸς τοῦ Σισύφου.

³ Ὁ μῦθος διηγεῖται ὅτι ὁ Σίσυφος ἔθαψε τὸν Μελικέρτην υἱὸν τοῦ Ἀθάμαντος καὶ παρέσχε συγγνώμην εἰς τὸν Αὐτόλυκον καίπερ ἀποδείξας αὐτὸν ληστήν.